

Govor ustanoviteljice in prve predsednice Svetovne zveze mladih (World Youth Alliance) leta 2004 na konferenci Komunizem in človekovo dostojanstvo na Dunaju, v katerem je predstavila delo zveze, ideje, ki jo navdihujejo, ter primere, ki so oblikovali njeno poslanstvo in delovanje

Človekovo dostojanstvo in totalitarizem

Anna Halpine

V veliko čast mi je, da bom danes spregovorila pred vami. Sem mlada državljanka Zahoda. Odraščala sem v Kanadi in Združenih državah Amerike ter bila deležna privilegijev, varnosti, svobode in radosti, ki spremljajo takšno življenje. Moje izkušnje so povezane z upanjem in izpolnitvijo – storjeno je bilo vse, kar je bilo le mogoče, da bi izkoristila svoje možnosti in darove ter se razvila v spodbudnem in osrečujočem okolju. Moje misli o tej temi bodo torej drugačne od vaših izkušenj in ugotovitev. Kar ste preživeli, me navdihuje. Kar ste pretrpeli, je pokazalo meni in drugim, kako visoko se lahko dvigne človek. Rada bi pojasnila, zakaj vaše izkušnje danes še vedno navdušujejo mlade po celem svetu.

Africa

Asia Pacific

Europe

Latin America

North America

Pred petnajstimi leti je bil porušen berlinski zid. Predstavljal je tako fizični kot simbolični prepad med Vzhodno in Zahodno Evropo, prepad med družbo, ki je temeljila na osebni svobodi, in družbo, ki je to svobodo zatirala. Takrat sem bila še majhen otrok, vendar so ta in prihodnji dogodki pomembno zaznamovali moje življenje.

Leta 1999 je bila v New Yorku v okviru Združenih narodov ustanovljena Svetovna zveza mladih. V pogajanju Mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju je bilo vključenih 32 mladih, ki so dobili besedo. Trdili so, da predstavljajo vse tri milijarde mladih po svetu, in zahtevali naslednje: splav kot človekovo pravico, pravico otrok do spolnosti ter izbris pravic staršev. Na sklicani konferenci so odklonili pogovore o potrebah svetovnega prebivalstva, o dostopu do čiste vode, sanitarij, izobrazbe, zatočišča itd. Zavedla sem se, da ti mladi niso predstavljali niti mene niti milijonov mladih po svetu, katerih glasu ni bilo mogoče slišati. V meni se je prebudila vest in naslednje jutro sem se z nekaj mladimi vrnila v Generalno skupščino ter razdelila roza letake, na katerih je bilo to napisano. Delegati so nas z veseljem sprejeli in nam rekli, da moramo biti v Združenih narodih stalno prisotni, da moramo obiskati njihove države ter sodelovati z njihovo mladino.

Naslednje leto smo se vrnil v Združene narode, in sicer na *Peking +5* – svetovno konferenco o ženskah. Poskušala sem razumeti, zakaj je program tako okrnjen in kaj je krivo za to ter kakšno osnovno vizijo bi morali imeti Združeni narodi in številne posamezne države. V določenem trenutku je delegacija ZDA ustno podala kratek predlog, ki se je glasil: »Človekove pravice zagotavljajo človekovo dostojanstvo.« Ta predlog je na glavo obrnil tradicijo človekovih pravic, na kateri temeljijo Združeni narodi in vse človekove pravice. Do takrat ni bilo sporno, da je človekovo dostojanstvo temelj človekovih pravic. Če bi to retoriko spremenili, bi ogrozili celotno zasnovo človekovih pravic, saj postavlja definicijo človeka v roke države. Predlog je bil zavrnjen, vendar sem v tistem trenutku spoznala, da se v Združenih narodih pravzaprav razpravlja o človeku. Ali je za globalno skupnost človek predmet, ki ga je mogoče po želji uporabiti in zavreči, ali bitje z nedotakljivim dostojanstvom, ki je v središču vsega, kar počnemo?

Šele takrat je postala jasna povezava med našim delom v Svetovni zvezi mladih ter dogajanjem za železno zaveso pred letom 1989. Vaclav Havel je v svojem znamenitem eseju *Živeti v resnici, Moč brezmočnih (Moc bezmocných, The Power of the Powerless)* spregovoril o ciljih odporniških gibanj v takratni Češkoslovaški in na Poljskem. To niso bila gibanja, ki bi bila politično motivirana, ampak je bil glavni namen njihovih aktivistov, da si povrnejo dostojanstvo kot posamezniki, ki živijo za resnico in v njej. Da je imelo življenje v skladu z resnico tako resne posledice za komunistični režim, je bilo le drugotnega pomena v primerjavi z načeli, ki so spodbudila ta posamezna dejanja. Politično delovanje je nastopilo pozneje, izšlo je iz obnovljene družbene zavesti in kulture, ki sta priznali resnico o človeku in jo negovali.

Havel previdno razlaga, da so bila pristna odporniška gibanja in pristne oblike prenovitve, ki so iz njih izšle, posledica številnih drobnih prizadevanj posameznikov, ki so se vsak dan odločali, da bodo v sebi in v svetu okoli sebe živeli resnico. Učinki gibanj so se v politiki zato pokazali šele kasneje, imeli pa so bolj organski izvor, niso imeli značaja nekakšnega začetnega strateškega načrta. Havel je to pojasnil z besedami: »Ta gibanja torej vedno vplivajo na strukturo moči posredno, kot del družbe kot celote, saj se primarno nanašajo na skrivne ravni družbe. Tu ne gre za soočanje z režimom na ravni dejanske moči.« (Havel V. et al (1985). *The Power of the Powerless* (str. 83). London: Palach Press.) Havel, podpisniki Listine 77 in člani gibanja Solidarnost so razumeli, da je ta jasna primarna sila prepričanj, ki jo živijo posamezniki in skupnosti, najmočnejša sila, ki jim je na voljo in ki ne nazadnje tudi oblikuje družbe in narode.

Leta 1991 je papež Janez Pavel II. izdal okrožnico z naslovom *Centesimus Annus – Ob stoletju*. V njej razmišlja o padcu komunizma v Srednji in Vzhodni Evropi in predstavi svoj pogled na dogodke. Že na samem začetku v 13. poglavju poda kritično izjavo. Pravi, da komunizem ni propadel zaradi političnih ali gospodarskih razlogov, ampak ker je temeljil na laži o človeku. S to izjavo je prodril do bistva sodobnega osebnega in družbenega propada. Ugotavlja, da je temelj svobodnih in pravičnih družb, da ohranjajo in varujejo sleherno človeško življenje. Prepoznava, da sodobne družbe čutijo veliko potrebo po tem, da izrazijo človeka in ga razumejo. Če na to vprašanje odgovorimo pravilno, imamo ustrezna orodja, s katerimi lahko zgradimo svoje skupnosti. Če pa je naš odgovor napačen, projekti, ustanove in narodi, kot vidimo, propadejo.

Viktor Frankl je leta 1946 na Dunaju izdal knjižico *Man's Search for Meaning – Človek pred vprašanjem o smislu*. V njej je pripovedoval o svoji izkušnji v koncentracijskih taboriščih Auschwitz in Dachau ter izpostavil dve ključni ugotovitvi. Najprej trdi, da je človek svoboden. Lahko je vklenjen kot v Auschwitzu, vendar kljub temu ohrani svojo svobodo. Spregovori o ljudeh, ki so kljub temu, da so s tem ogrožali svoje življenje, shranili skorjo kruha za drugega zapornika, in pravi, da je to svoboda. Spregovori tudi o varnostnikih, ki so storili isto. Nadalje Frankl pravi, da za preživetje človek potrebuje le pomen in smisel življenja. Zapornike je bilo treba spomniti, kaj bi to lahko bilo. Spomniti so se morali svojih žena in otrok, ki so morda preživeli, pomisliti na knjigo, ki bi jo lahko le oni napisali. Ko je nekdo izgubil pomen in smisel svojega življenja, je Frankl vedel, da bo umrl v 72 urah. V Auschwitzu sta bila pomen in smisel življenja pomembnejša od hrane, zdravstvene oskrbe ali izpolnjenih drugih osnovnih potreb.

Jacques Maritain, še en Evropejec iste generacije, je kot strokovnjak sodeloval z UNESCOM pri oblikovanju osnutka Splošne deklaracije človekovih pravic. Napisal je znameniti esej o svojem odzivu na deklaracijo, pri kateri je sodeloval, ko je bila šele v osnutkih, ki so

zaznamovali ta dokument. Kako se lahko ljudje z nasprotujočimi si prepričanji dogovorijo o določeni vrsti pravic? Maritain opiše pripetljaj, ki se je zgodil na zasedanju UNESCO, na katerem so razpravljali o deklaraciji: »nekdo je bil začuden nad dejstvom, da so se lahko zagovorniki skrajno nasprotnih ideologij zedinili o osnutku listine človekovih pravic. Odgovorili so mu, da soglašajo z osnutkom pod pogojem, da se jih ne sprašuje, »zakaj« soglašajo. Prav z vprašanjem »zakaj« pa se spor začne.« Maritain je pripomnil: »Ker je cilj UNESCO praktičen, spontanega sporazuma med njegovimi člani ni mogoče doseči s pomočjo skupnih teoretičnih pojmov, ampak le na osnovi skupnih praktičnih pojmov; ne s potrditvijo istega pojmovanja sveta, človeka in znanja, temveč s potrditvijo istega niza prepričanj, ki se nanašajo na delovanje. Nedvomno to ni veliko in predstavlja zadnje zavetje razumnega sporazuma med ljudmi, hkrati pa je zadostno jamstvo za uspeh velikega podviga. Že sama zavest o tem sklopu skupnih praktičnih prepričanj bi pomenila zelo veliko. (Maritain, J. (2002). *Človek in država* (str. 98). Ljubljana: Študentska založba.)

Vprašanje »zakaj« ostaja področje, ki se še naprej razvija in o katerem se še naprej razpravlja. Gre pravzaprav za vprašanje: »Kdo je človek?« Ali je človek bitje, ki mu država podeli pravice in zaščiti te pravice, ali je bitje s prirojenim dostojanstvom in pravicami, ki jih mora država le še priznati in spoštovati? To vprašanje je bilo v središču razprav odbora, ki je oblikoval Splošno deklaracijo človekovih pravic, odporiških gibanj v času komunizma in tudi v središču večjih razprav v Združenih državah in v vsaki državi, iz katere prihajamo. Odgovor na to vprašanje pa bo določil smer naše politike in kulture, končno pa tudi vizijo človeštva v današnjem svetu in vizijo prihodnje generacije. Najprej pa se morajo o tem vprašanju najbolj jasno opredeliti posamezniki v svojem srcu, ki se potem obvežejo, da bodo živeli v skladu s svojimi prepričanji. Tako se bodo te ideje ukoreninile in zacvetele v kulturi in le tako lahko upravičeno upamo, da bomo vplivali na politiko in razprave v državi.

Če izhajamo iz tega, mi je jasno, da se na velikih razpravah ne govori le o tem, kdo človek je, ampak tudi o tem, kako to vprašanje vpliva na to, kakšno družbo oblikujemo. Trditev, da so ideje in kultura konec koncev ključne pri postavljanju temeljev naše družbe, se zdi še posebej tuja, vsaj na tistih področjih politike in izobraževanja, s katerimi imam izkušnje. Pri tem me je osupnilo, kako naravno si kultura prilašča to pravico. Omenila sem velika gibanja v Srednji in Vzhodni Evropi. To pa je razvidno tudi iz tega, kako univerze, zabava in umetnost spreminjajo življenje in vplivajo na kulturo. Če se ustavimo ob velikih vprašanjih, s katerimi se danes sooča svet, vidimo, kakšen vpliv imajo ideje, kulturne ustanove ter akademski svet na razprave o teh vprašanjih.

Po izobrazbi sem glasbenica. Na univerzi sem študirala klavir in preživela večino svojih najstniških let in zgodnja dvajseta leta ob proučevanju teorije, zgodovine in del klasičnega repertoarja. Navdušena sem bila nad posamezniki, s katerimi sem se srečala, in zaljubljena v glasbo, ki sem jo igrala. Kot glasbenica sem se gibala v okolju, v katerem se večina mojih vrstnikov izrazito ni zanimala za politiko ali pa je bila do nje ravnodušna. Politika me je le bežno zanimala, tudi sama sem se osredotočila predvsem na vrednotenje in razumevanje umetnosti ter glasbe. Kljub temu v mojem spominu izstopata dve osebi, ena iz Poljske in druga iz Rusije – veliki poljski pianist in diplomat Paderewski in ruski skladatelj Šostakovič. Tako kot drugi sta mi pomagala razumeti neposredno povezavo med lepoto, nadčutnostjo in resnico o tem, kaj pomeni biti pravi človek. Paderewski je izročil svojo umetnost v službo državi, celo ko je služil na najvišje izvoljenem mestu. Z njegovo glasbo so dvigovali množicam moralo, uporniškimi gibanjem pa je pridobil čas, da so se med predstavami lahko srečevala v zakulisju. Umetnost in politika sta obstajali druga ob drugi.

Šostakovič je živel pod komunističnim režimom v Rusiji vse do svoje smrti leta 1975. Veliko let je preživel in delal tako, da je imel ob vratih vedno pripravljen kovček. Nikoli ni vedel, kdaj bo zaradi svoje glasbe prejel priznanje države ali bil pregan. Čeprav so ga redno vabili, naj dela kot državni skladatelj in pri svoji umetnosti sledi določenim pravilom, se je Šostakovič odločil, da bo skladal neodvisno ter izražal sebe in svojo umetnost čim bolj pristno.

Obstajali pa so tudi drugi pisatelji, slikarji, pesniki, glasbeniki, filozofi ter številni drugi izjemni in pogumni moški in ženske, ki so sledili svojim mislim in idejam, čeprav so s tem tvegali svoje življenje. Temu Havel pravi živeti v resnici in komunisti so pravilno dojeli, da to najbolj ogroža njihovo družbo laži. Neverjetno je, kako razločno komunisti in drugi totalitarni režimi prepoznajo moč lepote, resnice in kulture pri rušenju na videz nepremagljivih tiranij. Diktature, ki jih podpirajo vojske, vohunski sistemi ter sistematično in zatiralno nasilje, se od strahu tresejo pred pesmijo, igro, simfonijo in novelo. Moč resnice je najmočnejša za tiste, ki širijo laži.

Pri delu v Svetovni zvezi mladih sta nam stalna vira navdiha Solidarnost na Poljskem in Listina 77. Upanje je naraslo z izvolitvijo papeža Janeza Pavla II., ki je svoj pontifikat začel z besedami: »Ne bojte se!« in nato to sporočilo takoj ponesel na Poljsko. Vaclav Havel in drugi člani Listine 77 so pojasnili probleme, ki nastanejo, ko je »središče moči enako središču resnice« (Havel V. et al (1985), *The Power of the Powerless* (str. 25), London: Palach Press). Vsaka država je imela neopevane junake podzemlja, ki so delali velika dejanja, vodili pa so jih predvsem intelektualci, pesniki, pisatelji in mistiki. Izseljenci so pisali in trpeli z rojaki iz solidarnosti. Iskreno in pronicljivo so opisovali notranje boje posameznikov in gibanj. Pri tem nam pride na misel poljski pesnik in Nobelov nagrajenec Czesław Miłosz. Vse to je vztajno odmevalo, kajti to življenje je bilo napolnjeno s smislom in namenom in kulturo, ki je prepoznala možnosti pred seboj.

Ideje in načela, ki so navdihovala odporniška gibanja pod komunizmom, so v veliki meri ideje in načela, ki jih potrebujemo tudi v današnjem svetu. V svetovnem merilu je človekovo dostojanstvo realno ogroženo. Kloniranje ljudi, splav, aids in način dodeljevanja pomoči tujini so simptomi pomanjkljivega razumevanja človeka. Naše delo je sodelovati pri mednarodnih konferencah, v razpravah in pogovorih z veleposlaniki, diplomati, državnimi voditelji in mladino. Opazili smo, da so se mladi po vsem svetu, ki so že na vplivnih mestih v vladi, politiki in kulturi, odzvali na ideje, ki jih predlagamo. Sprejeli so človekovo dostojanstvo in potrebo po tem, da doživimo njegovo vrednost ter ga vrnemo naši kulturi. Priča smo novi kulturni preobrazbi generacije mladih, ki je navdahnjena in opremljena z mehanizmi, potrebnimi za to, da svetu predlaga novo vizijo človeka. Kot prej se s tem izzivom soočajo najboljši in najbolj bistri, ki so stopili v ospredje, da bi bili luč svoji generaciji in celotni kulturi.

Dosežki odporniških gibanj so naše trdno vodilo in nas navdihujejo. Ta gibanja so razumela moč resnice, kulture in moč sodelovanja za skupni cilj. Njihovo vodstvo se je soočilo z realnostjo, svojo vizijo je delilo z drugimi in verjelo, da jih bo moč vizije, ki je bila utemeljena na resnici, podpirala v težavah in jih končno osvobodila laži, ki so omrežile kulturo. Še več, njihova dejanja in pogum so nazadnje zrušili enega najmočnejših in najgrozovitejših cesarstev na svetu. Trajna dediščina, ki so jo ti voditelji zapustili svetu, je nova generacija, ki jo navdihujejo njihova prepričanja in dejanja in ki se je pripravljena spoprijeti z izzivom, da bi zgradila takšen svet, ki bi bil vreden ljudi, ki živijo na njem.

Prevedla: Katja Knez

Lektorirala: Ana Miklavčič